

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ, 1865.

ΤΟΜΟΣ ΙΓ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 373.

ΤΡΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

ΠΕΡΙ ΟΜΗΡΟΥ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΜΗΡΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ,

*Ἐκ τῶν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ ἱστορικῶν
παραδόσεων*

τοῦ καθηγητοῦ

Κ. Δ. Ν. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ.

(Συνέχ. 18α φυλλάδ. 272.)

Γ'.

(Γεν. ἱστορ. μ.θ. 69. — Παραδόθη τῇ 20 Δεκεμβρίου 1863.)

Κύριοι,

Συγκεκριμένως ὑμῖν ἐν τῷ προηγουμένῳ μαθηματικῷ συντόμῳ καὶ περιληπτικῶς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ὀμηρικοῦ ζήτηματος. Ἐκ τῆς συγκεκριμένης ταύτης ἐξάγεται, ὅτι, ἐάν ἐξαίρεσωμεν μικρὰς τινὰς δευτερευούσας καὶ ἀνυπόστατους λόγους ἐνστάσεις, οἱ κυριώτατοι λόγοι, ὅσους προβάλλουσιν οἱ περὶ τὸν Οὐόλφιον εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ὁ Ὀμηρὸς καὶ τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη εἶναι συρραφῆ διαφόρων ῥαψωδῶν περὶ διαφόρων γενομένων, εἶναι οἱ ἐξῆς πάντες: α'.) ὅτι ἐπὶ Ὀμήρου δὲν ὑπῆρχεν ἐν χρήσει κοινὴ ἡ γρα-

φή καὶ ἐπομένως ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια δὲν ἦτο δυνατόν νὰ στερεωθῶσι διὰ τῆς γραφῆς. β'.) ὅτι παρ' Ὀμήρου δὲν ἐξελέγχονται ἀκριβῶς ἀπ' ἀλλήλων διακεκριμένοι οἱ διαλεκτικοὶ τύποι, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἡ γλῶσσα δὲν εἶχε στερεωθῆ ἀκόμη διὰ τῆς γραφῆς. Ἄλλ' ἀφοῦ δὲν ἦσαν ἐγγράφοι αἱ Ὀμηρικὴ ἐποποιεῖα ἐπὶ τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων, ἔπεται ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχωσι καὶ ὁλόκληροι, διότι γ'.) εἶνε τόσο μακρὰ, ὥστε εἶνε ἀδύνατον νὰ διασωθῶσιν ἀπὸ μνήμης. δ'.) Πρῶτον ἄρα συνκηρολογήθησαν ἐπὶ Σόλωνος καὶ Πεισιστράτου, ὅπερ ῥητῶς μαρτυρεῖ ἡ ἀρχαία παράδοσις. ε'.) δὲ καὶ κυριώτατον, ἡ ἐσωτερικὴ καλλιτεχνικὴ ἐνότης καὶ οἰκονομία τῆς Ὀδύσσειας διαφέρει οὕτως ἀπὸ τῆς Ἰλιάδος, ὥστε δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἦνε ἀμφότερα ἔργα ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ.

Εἰς τὴν πρώτην ἐνστάσιν δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ ἀπαντήσῃ τις, διότι οἱ περὶ τὸν Nitsch πλέον ἢ ἀρκούντως ἀπέδειξαν, ὅτι ἐπὶ τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων οὐ μόνον ὑπῆρχεν ἡ γραφή, ἀλλὰ καὶ ἦτο ἀνεπτυγμένη ἡ χρῆσις αὐτῆς, διότι ἔγραφον ἤδη τότε οὐ μόνον ἐπὶ λίθων καὶ μετάλλων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ αἰγείων καὶ προβατείων διεθερῶν. Καὶ διατί δὲν ὑπῆρχε κοινὴ ἡ χρῆσις τῆς γραφῆς, ἢ μάλλον, ὡς κατ' ἀρχὰς εἶπον οἱ περὶ Οὐόλφιον, διατί δὲν ὑπῆρχεν ἐν γένει ἐπὶ Ὀμήρου ἡ γραφή; Διότι δὲν γίνεται λόγος περὶ

τῆς γραφῆς παρ' Ὀμήρῳ. Ἀφίνομεν τὸ ὅτι ὁ Ὀμηρος ἀναφέρει ῥητοῖς τὴν γραφὴν ἐν τοῖς

• • • • • πόρην δ' ὄγε σήματα λυγρὰ,
γράφας ἐν πίνακι πικτοῦ θυμοφθόρα πολλά, *

ὅπου ἐσημείωσαν οἱ Ἀντουολφιανοὶ, ἀλλ' ἐρωτῶ τοῦτο μόνον: Ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Ὀμηρος δὲν ἀναφέρει ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ τέχνην τινὰ ἢ ὅ,τι δὴποτε ἄλλο πρᾶγμα, ἔπεται ἐκ τούτου καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐπ' αὐτοῦ ἡ τέχνη ἢ τὸ πρᾶγμα τοῦτο; Οὐδαμῶς. Διότι οὔτε εἶνε οὔτε πρέπει νὰ ἀπαιτήσῃ τις, ἀρθὴν κρίσιν ἔχων, ἄνθρωπος νὰ ἦνε ὁ Ὀμηρος αὐτὸ τοῦτο ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τῆς ἐποχῆς του. Ἐπειτα δὲν διανοήθησαν οἱ Οὐολφιανοὶ οὗτοι, ὅτι ἀπαιτοῦντες παρὰ τοῦ Ὀμήρου ν' ἀναφέρῃ τὴν γραφὴν, ἥτις δὲν εἶνε βέβαια ἀδύνατον ἢ νὰ μὴ ὑπῆρχεν ἐν γένει ἢ τοῦλάχιστον νὰ μὴ ὑπῆρχε κοινὴ ἢ χρῆσις αὐτῆς ἐπὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἀπαιτοῦσι τρόπον τινὰ παρ' αὐτοῦ νὰ παραβῇ τοὺς στοιχειωδεστάτους κανόνας πάσης ποιήσεως ἀνάγων κατ' ἀναχρονισμόν εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν πράγματα καὶ ἐφευρέσεις εἰσκαχθείσας ἢ χρησήμενους γενομένας πρῶτην φορὰν ἐπ' αὐτοῦ; Τί ἠθέλομεν εἶπῃ περὶ ποιητοῦ, ὅστις σήμερον ἐν ἔτει 1863 γράφων ἐν Ἑλλάδι ἐπικὸν ποίημα περὶ οἰουδήποτε ἥρωος πλαστοῦ ἢ πραγματικοῦ προγενεστέρων χρόνων ἔλεγεν, ὅτι ὁ Ἑρωτόκριτος π.χ. ἔπαμψεν εἰς τὴν Ἀρστούσαν τὴν φωτογραφίαν του; Ὅα ἐλέγομεν ὅτι ὁ ποιητὴς εἶναι ἀκριτος καὶ ἀναίσθητος. Ἀλλ' ἂν καλῶς ποιῶν ὁ ποιητὴς δὲν ἀνέφερον ἐν τῷ ποιήματί του οὔτε φωτογραφίας οὔτε ἀτυμπλοια, εἶχον δίκαιον οἱ μετγενέστεροι, ἐὰν δι' οἰουδήποτε λόγους ἠσπνίζετο ἡ ἱστορία τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων καὶ ἐσώζετο μόνον τὸ ποίημα τοῦτο, εἶχον δίκαιον εἰς τοῦτον καὶ μόνον τὸν λόγον στηριζόμενοι νὰ ἰσχυρισθῶσιν ὅτι κατὰ τὸ 1863 ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπῆρχε φωτογραφία; Οὐδαμῶς βέβαια.

Τὸ ὅτι παρ' Ὀμήρῳ οἱ διαλεκτικοὶ τύποι δὲν εἶνε ἀκριθῶς διακεκριμένοι ἀπ' ἀλλήλων, νομίζω ὅτι εἰς τὸν ἐπιστάμενον τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἐμβραθύναντα εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῆς δὲν ἔχει οὐδεμίαν, οὐδὲ τὴν ἐλάχιστην, σημασίαν. Καὶ δὲν μᾶς δεικνύουσιν οἱ Οὐολφιανοὶ καὶ μίαν γλῶσσαν, ἥτις ἅμα ἀρξαμένη νὰ στερεώνεται διὰ τῆς γραφῆς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπέβη οὕτω μόνιμος, κανονικὴ καὶ ὁμαλὴ, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχη ἐν αὐτῇ καὶ καμμία ἀνωμαλία διαλεκτικῆ; Ἀλλ' ἂν περὶ οὐδεμιᾶς ἄλλης γλώσσης δύνανται νὰ εἰπῶσι τοῦτο, πῶς ἐτόλμησαν νὰ τὸ εἰπῶσι περὶ τῆς ἑλληνικῆς, τῆς ὁποίας ἐν τῶν κυριωτάτων χαρακτηριστικῶν εἶνε τοῦτο μάλιστα, ἡ διαλεκτικὴ ἀνωμαλία καὶ σύμμιξις; Τίς συγγραφεὺς ἑλλην ἢ τίς ποιητὴς ἔχει καθαρὸς τοὺς διαλεκτικούς τύπους; Τολμῶ εἰπεῖν οὐδεὶς. Ἐὰν δὲ τοῦτο ἔχη οὕτως, πῶς εἶνε δυνατόν ν' ἀπαιτήσῃ τις τοῦτο παρὰ

τοῦ Ὀμήρου, ὅστις ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἔγραψε, καὶ τῆς τότε καταστάσεως τῆς γλώσσης ἐπόμενον καὶ ἀναπόφευκτον ἦτο νὰ μὴ ἔχη καθαρὸς τοὺς διαλεκτικούς τύπους; Ναὶ, εἰς τὸν Ὀμηρον δὲν ἐφαρμόζεται καμμία γραμματικὴ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀκριθείας, μεθ' ἧς ἐφαρμόζεται π.χ. ἡ γαλλικὴ γραμματικὴ εἰς τοὺς σημερινούς γάλλους συγγραφείς. Ἀλλὰ τίς εἶπεν εἰς τοὺς φιλολόγους τούτους ὅτι οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ πρέπει νὰ προσαρμόζωνται πρὸς τὴν ἑλληνικὴν γραμματικὴν αὐτῶν, καὶ ἄχι ἡ ἑλληνικῆ των γραμματικὴ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ποιητάς; Ἄν ὁ γραμματικὸς πῆχυς, μετὰ τὸν ὅποιον οἱ φιλόλογοι μετροῦσι τὸν Ὀμηρον, ἦνε βραχὺς, ἄς τὸν μακρύνωσιν. Ἀλλ' οὐδεὶς διὰ τοῦτο θέλει δεχθῆ κατε, ὅτι ἐπειδὴ ὁ πῆχυς των εἶνε βραχὺς, πρέπει διὰ τοῦτο νὰ καταδικασθῇ εἰς ἀνυπαρξίαν ὁ Ὀμηρος. Ἀρκεῖ εἰς τοὺς φιλολόγους καὶ κριτικούς τούτους τῶν νεωτέρων χρόνων ὅτι ἀξιοῦντες νὰ διορθώσωσι διέφθειραν καὶ διεστρέβλωσαν τόσα καὶ τόσα χωρία τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, μόνον διότι δὲν συνεβιάζοντο πρὸς τὸν πῆχυν αὐτῶν, τὴν γραμματικὴν, τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ἔπλασαν, καὶ τὴν λογικὴν, ὄχι τὴν συγκεκριμένην λογικὴν τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας, ἀλλὰ τὴν ἀφρημένην καὶ ξηρὰν λογικὴν, τὴν ὁποίαν ἐδιδάχθησαν ἐν τοῖς σχολείοις καὶ γυμνασίοις. Ἄν ὁ Ὀμηρος δὲν ὑποβάλλεται εἰς τὴν τοιαύτην γραμματικὴν καὶ λογικὴν των, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν, ἄπαγε! Ἄν ὁ Ὀμηρὸς δὲν στρέφεται ὅπως θέλει ἡ κεφαλὴ τῶν φιλολόγων, ἄς στραφῇ τότε ἡ κεφαλὴ τῶν φιλολόγων ὅπως θέλει ὁ Ὀμηρος. Τοῦτο εἶνε τὸ δίκαιον καὶ τὸ εὐλογον. Κατώρθωσαν οἱ φιλόλογοι νὰ συμβιβάσωσι τὰς διαλεκτικὰς ἀνωμαλίαις καὶ ποικιλίας τοῦ Πινδάρου π.χ.; Οὐδαμῶς. Εἶνε λοιπὸν λόγος τοῦτο διὰ νὰ καταδικασθῇ εἰς ἀνυπαρξίαν ὁ Πίνδαρος;

Ὡς τρίτον λόγον φέρουσιν οἱ περὶ τὸν Οὐόλφιον, ὅτι ἡ Ἰλιάς καὶ Ὀδύσσεια εἶνε ποιήματα τόσον μακρὰ, ὥστε ἦτο ἀδύνατον νὰ διασωθῶσιν ἀπὸ μνήμης. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ λόγος εἶνε ἄστοχος. Καὶ ἐνταῦθα κρίνουσιν οἱ Οὐολφιανοὶ περὶ τῆς μνήμης τῶν ἔθνων ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν μνήμης, ὅπως τὸν περὶ διαλεκτικῶν ἀνωμαλιῶν λόγον προβάλλοντες ἔκριναν περὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν γραμματικῆς. Ἡ μνήμη, ὡς καὶ πᾶσα δύναμις τῆς ψυχῆς ἔχει τὴν ἀρμοδίαν εἰς ἑαυτὴν ἡλικίαν, ὅπως ἐν τῷ ἀτόμῳ, οὕτω καὶ ἐν ὀλοκλήρῳ ἔθνει. Εἶνε γνωστὸν ἐκ τῆς ἐπιστήμης τῆς ψυχολογίας ὅτι ἡ μνήμη ἀκμάζει τὰ μάλιστα ἐν τῇ παιδικῇ καὶ νεανικῇ ἡλικίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ᾧ τὸνναντίον ἐν τῇ ἀνδρικῇ καὶ γερωντικῇ ἢ μὲν μνήμη ἀρχεται ἐξασθενοῦσα, ἀκμάζουσα δὲ ἀντ' αὐτῆς ἡ κρίσις καὶ ὁ λόγος. Ὅ,τι συμβαίνει ἐν τῇ ἀτόμῳ συμβαίνει καὶ ἐν τοῖς ἔθνε-

σιν, ἅτινα κατὰ τὴν νεκρὰν αὐτῶν ἡλικίαν ἔχουσιν ἀκμάζουσιν μᾶλλον τὴν μνήμην καὶ τὴν φαντασίαν, ἐν ᾧ ὅταν ἀνδρισθῶσι καὶ ὅταν ἀρχίσωσι νὰ γράσκωσι, τότε ἀρχεται ἡ μὲν μνήμη καὶ ἡ φαντασία αὐτῶν ἐξασθενήσῃ κατ' ὀλίγον, ὀξυνομένη δὲ μᾶλλον καὶ ὠριμάζουσα ἀντ' αὐτῶν ἡ κρίσις καὶ ὁ λόγος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μὲν ποίησις ὡς ἔργον μᾶλλον τῆς φαντασίας καὶ ἡ ἱστορία, ἡ στοιχειώδης διδασκαλία, συμπίπτει εἰς τὴν νεκρὰν ἡλικίαν τῶν ἐθνῶν, ἐν ᾧ αἱ ἐπιστῆμαι καὶ ἡ φιλοσοφία συμπίπτουσιν εἰς τὴν ἀνδρικὴν καὶ γερωντικὴν. Τοῦτο λέγων δὲν ἐννοῶ ὅτι πρέπει νὰ ἐκλάβῃ τις τὴν ἰδέαν κατὰ γράμμα· οὐδὲ πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῇ ἀκριβῶς καὶ ἀπαραλλάκτως καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τῆς πνευματικῆς ἱστορίας· ἀλλ' ἀληθεύει ὁμοίως κατὰ πολλοὺς λόγους εἰς τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν. Ἐτερος λόγος τῆς ἐξασθενήσεως τῆς μνήμης εἶνε καὶ ἡ πολυμαθία καὶ ἡ κατὰ χροίον τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς. Διότι εἶνε ὀρθοτάτη ἡ ψυχολογικὴ παρατήρησις, ὅτι ὅσοι πλείοτερα μηχανικὰ μέσα ἐρεύρη ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ βοηθήσῃ δυνάμειν τινὰ διανοητικὴν, τόσο πλείοτερον καὶ ἐξασθενεῖ ἡ δύναμις αὐτῆ. Ἡ γραφὴ καὶ τὰ βιβλία εἶνε κατ' οὐσίαν βοηθήματα πρὸς διευκόλυνσιν τῆς μνήμης, καὶ πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτῆς κατὰ τὸ δυνατόν. Οἱ πρὸ ἡμῶν δι' ἔλλειψιν προχείρων βιβλίων εἶχον ἀπεράντον μνήμην, διότι ἠναγκάζοντο ν' ἀποταμιεύωσι τὰ πάντα εἰς τὴν μνήμην, ὡς στερούμενοι τὰ χρειώδη βιβλία. Διὰ τοῦτο ὑπῆρχον ἐν τῇ προτέρᾳ γενεᾷ καὶ ὑπάρχουσιν ἔτι καὶ νῦν πρὸ ἡμῶν ἄνθρωποι, οἵτινες οὐ μόνον τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδυσσειαν, ἀλλὰ καὶ τὸν Οὐίργιλιον ἐγίνωσκον ἀπὸ στήθους. Ἡ μνήμη τῶν ἀρχαιοτέρων διδασκάλων τοῦ γένους, τοῦ Εὐγενίου τοῦ Οἰκονόμου κλπ. ἦτο τεραστία. Ἐγίνωσκον πολλοὶ ἀπὸ στήθους ὅλους τοὺς Ἕλληνας ποιητάς· ἐν δὲ τῇ φιλοσοφικῇ σχολῇ τῆς Χάλκης διδάσκει καὶ σήμερον ἔτι τοὺς Ἕλληνας ποιητάς καὶ τὸν Ὀμηρον ἀπὸ στήθους ἡ γλυκὺ φθογγος, ἀλλ' ἀόμακτος ἀκδῶν τοῦ Βασπόρου, ὁ Κ. Η. Τανταλίδης. Ταῦτα πάντα φαίνονται μῦθοι εἰς τοὺς γερμανοὺς φιλολόγους, καὶ δικαίως, διότι αὐτοὶ ἔχοντες πρόχειρα ἀνέκαθεν τὰ ἀναγκαῖα βιβλία δὲν ἦλθον εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ γυμνάσωσι τὴν μνήμην των. Ἐκτὸς δὲ τούτων οἱ περιηγηταὶ ἀναφέρουσι παραδείγματα ῥαψωδῶν ἐκ διαφόρων ἐθνῶν, οἵτινες ἀπαγγέλλουσι στίχους δημοτικούς κατὰ χιλιάδας, καθὼς οἱ Πέρσαι ῥαψωδοὶ, οἵτινες ἀπαγγέλλουσιν ὀλόκληρον τὸ κοράνιον, τὸ ὁποῖον εἶνε πολὺ πλέον ἐκτεταμένον παρὰ τὴν Ὀδυσσειαν, καὶ τὴν ἐποποιάν τοῦ Φιρδούση συγκροτουμένην ἐκ στίχων 120,000. Ῥαψωδοὺς ἔχοντες τοιοῦτον ἀπειρον μνημονικὸν ἀναφέρει καὶ ὁ Fauriel τοὺς γνωστοὺς πρὸ ἡμῶν τυφλοὺς λυρικοὺς. Ἄν λοιπὸν καὶ σήμερον ἔτι ὑπάρ-

χοῦσιν ἄνθρωποι δυνάμενοι ν' ἀπαγγείλωσιν ἀπὸ στήθους ὅλους τοὺς Ἕλληνας ποιητάς, ἐθελδήποτε καὶ ἂν εἶπη τις εἰς αὐτοὺς ν' ἀρχίσωσι, διατί νὰ μὴ δεχθῇ τις, ὅτι ἠδύναντο νὰ γινώσκωσι μόνον τὸν Ὀμηρον ἐκ στήθους οἱ Ὀμηρίδαι καὶ οἱ λοιποὶ αἰδοί, ἄνθρωποι ἀνήκοντες εἰς τὴν νεκρικὴν ἡλικίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἔχοντες ἐπομένως ἀκμῆς τὰς φυσικὰς τῶν δυνάμεις καὶ μάλιστα τὴν μνήμην, τὸν Ὀμηρον, τοῦ ὁποῖου ἡ γλῶσση ἦτο εἰς αὐτοὺς οἰκειοτάτη καὶ μητρική, καὶ τὸν ὁποῖον ἔργον καὶ ἐπάγγελμα τοῦ βίου εἶχον νὰ ψάλλωσιν ἢ ἀπαγγέλλωσιν; Ἐπειτα πόσον εἶνε τὸ μῆκος τοῦτο τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεύς, τὸ ὁποῖον λέγουσι καὶ ἐπαναλέγουσι, καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποῖου θέλουσι νὰ ἐποικοδομήσωσι τὸ ἀδύνατον τῆς ὑφ' ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου ποιήσεως τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεύς; Οἱ στίχοι τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεύς εἶνε πλείοτεροι τῶν στίχων, ὅσους ἔγραψαν καὶ γράφουσι κοινῶς τόσοι καὶ τόσοι ποιηταί, καὶ αἱ κοινότατοι; καὶ σήμερον ἀκόμη; Ἄς παραλείψωμεν τοὺς ἄλλους, διότι δύνανται νὰ εἰπωσιν οἱ ἐναντίοι ὅτι τὸ ποσὸν τῶν στίχων τῶν διαφόρων τούτων ποιητῶν δὲν εἶνε συγκεντρωμένον εἰς δύο καὶ μόνον ποιήματα, ἀλλὰ διεσκορπισμένον εἰς πολλὰ καὶ διάφορα, καὶ ἄς συγκρίνωμεν τὸ ποσὸν τῶν στίχων τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεύς ὁμοῦ πρὸς τὸ ποσὸν τῶν στίχων ἄλλων ἐπικῶν ποιημάτων. Οἱ στίχοι τῆς Ἰλιάδος εἶνε 15,793, οἱ δὲ τῆς Ὀδυσσεύς 12,140, ἦτοι οἱ στίχοι ἀμφοτέρων ὁμοῦ 27,933. Ἄς ἀφήσωμεν πάντα τὰ ἄλλα ἐπικά ἢ ἐπικοφανῆ ποιήματα τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν καὶ ἄς ἐξετάσωμεν ταῦτα μόνον: Ἡ Ῥαμζιάνη τοῦ Βαλμίκη, ἐπικὸν ποίημα τῶν Ἰνδῶν, περιέχει 24,000 στίχους. Ἡ δὲ Μαχχβράτα τοῦ Βιάσα, ἕτερον ποίημα Ἰνδικὸν περιέχει 100,000 στίχους ἦτοι 200,000 στίχους. Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ Οὐολφικανοὶ δὲν ἀνέτρεψαν μόνον τὴν περὶ τοῦ Ὀμήρου παράδοσιν, ἀλλ' ἐτάραξαν τὴν κἀνὴν καὶ τῶν ἀρχαίων τούτων Ἰνδῶν ποιητῶν. Ἐπενόησαν καὶ εἰς τὴν Ἰνδικὴν φιλολογίαν καὶ εἶπαν περὶ τοῦ Βαλμίκη καὶ τοῦ Βιάσα ὅ,τι καὶ περὶ τοῦ Ὀμήρου. Οἱ Ἰνδοὶ διχμηρτύρονται καὶ κρυγάζουσιν, ἀλλὰ τίς τοὺς ἀκούει; Ὅπως δὴποτε ἀφίνομεν τοὺς Ἰνδοὺς. Ἐρχόμεθα εἰς τὸν Πέρσην ἐπικὸν ποιητὴν, τὸν ἐνδοξόν Ishak Ibn Chereffah Abul Kasem Manssur τὸν κοινῶς ἐπικληθέντα Παραδείσειον ἦτοι Φιρδούσην, Firdewsi. Ὁ Shahnameh, ἦτοι ἡ «Βασιλικὴ Βίβλος» τοῦ Φιρδούση, συγκροτεῖται ἐξ 60,000 βετίων, τοῦτέστιν 120,000 στίχων. Ποῦ αἱ 120,000 τοῦ Φιρδούση καὶ ποῦ αἱ 27,000 τοῦ Ὀμήρου! Ἐπειτα ἐκ τοῦ ἀπεράντου μῆκου τοῦ ποιήματος τοῦ Φιρδούση καὶ ἡ ἀνυπαρξία αὐτοῦ; Τοῦτον τοῦλάχιστον τὸν Φιρδούσην οὐδεὶς μέχρι τῆς σήμερον ἠρ-

νήθη. Ἀλλὰ τοῦτο οφείλεται ὄχι εἰς τὴν καλλοσύνην τῶν κριτικῶν καὶ Οὐόλφριανῶν, ἔπαγε! Τὸν Φιρδούσην δὲν δύνανται ν' ἀρνηθῶσιν ὄχι δι' ἄλλον λόγον, εἰμὴ διότι ἤκμασεν ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ τῆς ἱστορίας, 1030 μ. Χ., οἱ κριτικοὶ δὲ προτιμῶσι πάντοτε ν' ἀλιεύωσιν εἰς τὰ θολὰ νερά τῆς ἀρχαιότητος. Ἄς ἤκμαζεν ὁ Φιρδούσης ὄχι 1000 ἔτη μ. Χ., ἀλλὰ 1000 ἔτη π. Χ., ὅπως ὁ Βαλμίκης καὶ Ὀμηρος, καὶ ἔβλεπεν!

Ὁ τέταρτος λόγος ὅτι συνηρμολογήθησαν αἱ διαφοροὶ ὁμηρικαὶ ῥαψωδίαὶ πρῶτην φοράν ἐπὶ Σόλωνος καὶ Πεισιστράτου, οὐδ' αὐτὸς ἀποδεικνύει τὴν παραδοξολογίαν τῶν Οὐόλφριανῶν, ἐκτὸς ἐὰν θέλη τις νὰ παρερμηνεύσῃ τὰς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διασωθείσας μαρτυρίας. Ὅ,τι ἐξάγει τις ἐκ τῶν ἀρχαίων τούτων μαρτυριῶν τοῦ Πλουτάρχου, Ἡροδότου, Αἰλικανοῦ, Διογένους τοῦ Λαερτίου καὶ ἄλλων, εἶνε ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη εἴτε ἔγγραφα ἐξ ἀρχῆς εἴτε μὴ διασωθέντα εἰς τὸ στόμα τῶν ῥαψωδῶν καὶ ὑπὸ τούτων μετενεχθέντα ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐψάλλοντο ὑπὸ διαφόρων ῥαψωδῶν ἐν διαφόροις πόλεσι τῆς Ἑλλάδος, οἷον Ἄργει, Σπάρτῃ, Ἀθήναις, καὶ ἀλλαχοῦ κατὰ διαφόρους θρησκευτικὰς ἐορτάς, συρραπτόμενα ἔνθεν καὶ κείθεν πρὸς ἀπαρτισμὸν ἐννοίας τινὸς ἀρμοδίας πρὸς τὴν περίστασιν. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς εἰκόσ, οὕτως ἀκατάγραφα φερόμενα εἰς διαφόρων ἀνθρώπων στόματα ἦτο φόβος μὴ προϊόντος τοῦ χρόνου ἢ διαφθορῶσιν ἢ ἐξοφραμισθῶσι, συνέστησεν ὁ Πεισιστράτος τετραμελῆ ἐπιτροπὴν διὰ νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς καταγραφῆς τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ἀλλὰ πῶς πρέπει νὰ ἐκλάθῃ τις τὴν ἐργασίαν ταύτην; Πρέπει νὰ εἴπῃ ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἦσαν κυκεῶν, φύρδην μίγδην διεσκορπισμέναν εἰς τὰ στόματα τῶν ῥαψωδῶν, καὶ ἐκ τῆς ὕλης ταύτης ἀπάσης καταγραφείσης οἱ ἐκ τῆς τετραμελοῦς ἐπιτροπῆς ἐσχεδίασαν τὴν ἐνότητα, τὸν μῦθον καὶ τὴν οἰκονομίαν τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐδος λαμβάνοντες δὲ ἐκ τῆς ὁμηρικῆς ὕλης τὸ ἀρμόζον πρὸς τὸ σχέδιον αὐτῶν, συνεχόλων προσθέτοντες αὐτοὶ νέους στίχους ἢ καὶ ἀφαιροῦντες τοὺς ἀσκόπους καὶ ἀχρήστους καὶ ἐκ τῆς κοινῆς συνεδριάσεως καὶ συνεργασίας τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ἐξῆλθεν ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια; Ταῦτα λέγουσιν οἱ περὶ Οὐόλφριον. Ἀλλὰ τοῦτο πρῶτον μὲν εἶναι φανερὰ καὶ ἀπροκάλυπτος παρερμηνεία τῶν ἀρχαίων χωρίων, τὰ ὅποια ὀρθῶς καὶ ἀβιάστως ἐρμηνευόμενα σημαίνουσιν οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ ὅτι ὁ Ὀμηρος μὴ γεγραμμένος ἢ μὴ σωζόμενος ὁλόκληρος ἔγγραφος, ἐξεδόθη τότε πρῶτον ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς. Ἡ ἐργασία λοιπὸν τῆς ἐπὶ Πεισιστράτου ταύτης ἐπιτροπῆς εἶνε οὐδὲν ἄλλο εἰμὴ ὅ,τι ἐννοοῦμεν λέγοντες ἐκδοσις. Τὸ ἔργον αὐτῆς ἦτο ἀπαράλλακτον καὶ ὁμοιον πρὸς τὸ ἔργον

τῆς ἐπιτροπῆς τῶν Ἑλληνιστῶν Ἑβραίων τῆς μετὰ ταῦτα διορισθείσης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου διὰ νὰ μεταφράσωσιν εἰς τὸ ἑλληνικὸν τὴν ἱεράν γραφὴν τῶν Ἑβραίων. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶνε ὅτι οἱ μὲν ἐπὶ Πτολεμαίου μετέφραζον ἔγγραφα, οἱ δὲ ἐπὶ Πεισιστράτου κατέγραψον ἄγραφα καὶ ἀπαγγελτὰ ποιήματα. Τί ἄλλο ἔκαμεν ὁ Fauriel ὁ ἐκδοὺς τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ ἄσματα εἰμὴ νὰ καταγράψῃ αὐτὰ ὅπως τὰ ἤκουσεν ἀπαγγελλόμενα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ νὰ μεταφράσῃ εἰς τὸ γαλλικόν; Ἀλλὰ πολλάκις ὁ μὲν ἀπήγγελλε τὸν δεῖνα στίχον διαφόρως πῶς ἢ ὁ ἕτερος; ὁ Fauriel προστίμησε τὸν δόξαντα αὐτῷ ὀρθότερον. Ἴδου τὸ μόνον ὑπερῆραξεν αὐτός. Αὐτὸ τοῦτο ἔπραξε καὶ ἡ ἐπὶ Πεισιστράτου ἐπιτροπὴ: νὰ προτιμήσῃ ἐνιαχοῦ τὸν δεῖνα στίχον τοῦ δεινός, τοῦτέστιν ἔπραξεν ἔργον ἐκδότου, ἔργον ὑπερπράττουσι καὶ σήμερον οἱ ἐκδόται, προτιμῶντες ἐν τῇ ἐκδόσει ἀρχαίου τινὸς ποιητοῦ ἢ συγγραφέως τὴν δεῖνα γραφὴν τοῦ δεινός χειρογράφου ἑτέρως γραφῆς φερομένης ἐν ἑτέρῳ χειρογράφῳ.

Ἐπειτα καὶ ὅπως τὸ ἐναντίον ἂν ἀνέφερον οἱ παλαιοὶ, καὶ ἂν ἀνέφερον ἀκριβῶς ὅ,τι θέλουσι νὰ ἐξαγάγωσιν ἐκ τῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν οἱ Οὐόλφριανοί, ἡ κριτικὴ, ἡ ὀρθὴ δηλ. κριτικὴ θὰ ὑπηγόρευε νὰ μὴ δώσῃ τις πίστιν εἰς αὐτούς, διότι τὸ πρῶγμα θ' ἀντέφρασκε, θ' ἀντεμάχετο ἀποτόμως καὶ ἀσυμβιβάστως πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον ὡς ἐξ αὐτῆς του τῆς φύσεως. Ἐνθεν ὁμολογοῦσιν οἱ περὶ τὸν Οὐόλφριον καὶ δὲν δύνανται νὰ μὴ συνομολογήσωσι πρὸς ὅλον τὸν κόσμον, ὅτι ἂν ὑπάρχει ἔργον τέλειον ἐν τῇ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ, τὸ μόνον περὶ τοῦ ὁποίου συμφωνοῦσιν ἅπαντες ὅτι εἶνε μοναδικὸν καὶ ἀμίμητον εἰς τὸ εἶδος του, ἀπαράμιλλον καὶ ἀσύγκριτον πρὸς ἀπάσας ἀπάντων τῶν ἐθνῶν τὰς ἐποποιίας, εἶνε ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια; Ἐνθεν δὲ ἔρχονται καὶ λέγουσιν ὅτι τὰ δύο ταῦτα ἀριστουργήματα εἶνε ἔργον συντροφικὸν τετραμελοῦς ἐπιτροπῆς! Ὁμολογοῦ ὅτι παραδοξότεραν ταύτης γνώμην δὲν εὑρηκά ποτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ποιήσεως καὶ τῶν γραμμῶν. Ὁμολογοῦσιν οἱ περὶ τὸν Οὐόλφριον καὶ δὲν δύνανται νὰ μὴ ὁμολογήσωσιν, ὅτι λυρικὸς ποιητὰς καὶ τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰ νεώτερα ἔθνη ἀνέδειξαν πολλοὺς καὶ ἀξιολόγους, καὶ ὅτι ἂν συγκριθῇ ἡ λυρικὴ καὶ ἡ δραματικὴ ποίησις τῶν λοιπῶν ἐθνῶν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν, θὰ ἦνε δύσκολον νὰ εἴπῃ τις, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἐπέχει ἐν τῇ λυρικῇ καὶ δραματικῇ ποιήσει καθ' ἅπαντας τοὺς λόγους τὰ πρωτεία, ἐνῶ περὶ τῶν πρωτείων τῆς ἐπικῆς ποιήσεως τῆς Ἑλλάδος οὐδεὶς ὁ ἀμφισβῆλλον, διότι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια εἶνε τὰ τελειότατα ἐπικά ποιήματα, ὅσα εἰδημιούργησε μέχρι τῆς σήμερον ὁ ἀνθρώπινος νοῦς; καὶ ὁμοῦ αὐτοὶ οὗτοι ἔρχονται ἔπειτα καὶ λέγουσιν, ὅτι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια

εἶνε προϊόν ἔχει μιᾶς δαιμονίου ποιητικῆς μεγαλοφυΐας, ἔχει ἔργον ἑνὸς σπανίου καὶ μοναδικοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ σύρραμα καὶ κέντρων τῶν ἐπὶ Πεισιστράτου Κ. Κ. Ζωπύρου, Ὀνομακρίτου καὶ συντροφίας! Καὶ ἡ *Αἰνειὰς* καὶ ἡ *Ιεροσολυμίτις* καὶ ἡ *Θεῖα Κωμωδία* καὶ ὁ *Ἀπωλοῦς Παράδεισος* καὶ τὰ λοιπὰ ἐπικά ποιήματα ὁμολογοῦσιν ὅτι ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Οὐγγιλίου, τοῦ Τάσσου, Dante, Μίλτωνος καὶ οὕτω καθεξῆς, μόνον δὲ ἡ *Ιλιάς* καὶ ἡ *Ὀδύσεια* δὲν ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου, διότι τὰ ποιήματα ταῦτα εἶνε ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ κρείττονα καὶ τελειότερα! Καὶ εἰς μὲν ἄνθρωπος νὰ ἔγραψεν αὐτὰ ὡς τέλεια καὶ μοναδικῶς ἄριστα τοῖς φαίνεται παράδοξον· δὲν τοῖς φαίνεται δὲ παράδοξον νὰ τὰ ἔγραψαν ἐκ κοινῆς καὶ συντροφικῆς συνεδριάσεως καὶ συνεργασίας τέσσαρες διάφοροι ἄνθρωποι! Ἐγὼ θὰ προεκάλουν ἅπαντας τοὺς Οὐλοφίανους νὰ γράψωσιν ἔχει ἐν ποίημα μακρὸν, ἀλλὰ καὶ ἓνα μόνον στίχον συντροφικόν. Οἷονδῆποτε ἔργον εἴτε βιομηχανίας εἴτε ἐπιστήμης εἶνε δυνατόν νὰ ἀποτελεσθῇ ἐκ κοινῆς συνεργασίας· οὐδέποτε ὁμοῦς ἠκούσθη ὅτι ἐκ κοινῆς συνεργασίας ἀπετελέσθη καὶ ἔργον τι ποιητικόν, οὐδὲ εἰς κἄν στίχος. Ἐπέπρωτο ν' ἀκούσωμεν, ὅτι ἐκ συντροφικῆς ἐργασίας προέκυψε τὸ τελειότατον ποιητικὸν ἔργον τοῦ κόσμου, ὁ Ὀμηρος!

Ἐρχεται ἔπειτα ὁ πέμπτος καὶ τελευταῖος λόγος, ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ καλλιτεχνικὴ ἐνότης καὶ οἰκονομία τῆς Ὀδύσειας διαφέρει οὕτως ἀπὸ τῆς *Ιλιάδος*, ὥστε εἶνε ἀδύνατον νὰ ἦνε ἀμφότερα τὰ ποιήματα ἔργον ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ. Διατί, λέγουσιν οἱ κριτικοὶ, εἴαν ὁ Ὀμηρος ἦτο ποιητὴς τῆς *Ιλιάδος* καὶ τῆς Ὀδύσειας, διὰ τί νὰ ὑπάρχη τόση ἀνομοιότης τῆς *Ιλιάδος* καὶ Ὀδύσειας; Εἴαν μὲν τις ἀποβλέψῃ εἰς τὴν ὅλην ἐντύπωσιν τῆς *Ιλιάδος* καὶ εἰς τὴν ὅλην τῆς Ὀδύσειας, ἢ ἐκ τῆς *Ιλιάδος* εἶνε μεγαλοπρεπεστέρα καὶ ἰσχυροτέρα, ἐνῶ ἢ ἐκ τῆς Ὀδύσειας εἶνε ὀλιγώτερον ἰσχυρὰ, ἡρεμωτέρα δὲ, εὐαρεστοτέρα καὶ παθητικωτέρα. Τὸ δαιμόνιον τοῦ ποιητοῦ ἐν τῇ *Ιλιάδι* ἐξαίρεται εἰς ὕψος, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἐκπίπτει παρά πολὺ ἐν τῇ Ὀδύσειᾳ. Εἴαν τις ὁμοῦς ἀποβλέψῃ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν οἰκονομίαν, εὐρυθμίαν καὶ διάταξιν τῶν διαφόρων μερῶν, εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ μύθου καὶ ἐν γένει εἰς τὸ καλλιτεχνικὸν σχέδιον, τότε ἡ Ὀδύσεια ὑπερτερεῖ κατὰ πολὺ τὴν *Ιλιάδα*. Τὴν σήμερον ἐκτὸς τῶν πλείστων, οἵτινες ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἀρχαίαν καλῶς καὶ ἄριστα ἔχουσαν ὀρθοδοξίαν περὶ τῶν ὀμηρικῶν ποιημάτων, οἱ λοιποὶ ἅπαντες σχεδὸν, δέχονται τὴν Ὀδύσειαν ὡς ἔργον ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, ἀλλ' ἔχει καὶ τὴν *Ιλιάδα*, τούτέστιν ἀσπαζονται τὴν αὐτὴν περίπου γνώμην τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις χωριζόντων. Ὁ **Oufried Müller**, ὅστις εἶνε μᾶλλον ὀρθόδοξος, διὰ

νὰ ἐξηγήσῃ τὴν καλλιτεχνικὴν ταύτην ἀντίθεσιν τῆς *Ιλιάδος* καὶ τῆς Ὀδύσειας καὶ ὑποθέτων ὅτι εἶνε ἀδύνατον διὰ τὸ μῆκος νὰ ἐγράφησαν ἀμφότερα τὰ ποιήματα ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου, λέγει ταῦτα: «Ἐάν ὁμοῦς ἢ τελειώσις τῆς *Ιλιάδος* καὶ τῆς Ὀδύσειας ἤθελε φανῆ εἰς τινὰ ὡς ἔργον κολοσσαιοτέρον ἢ ὥστε νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς αὐτὸ ὁ βίος ἑνὸς καὶ μόνου ἀνθρώπου, τότε δυνάμεθα νὰ καταφύγωμεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι, ἀφ' οὗ ὁ Ὀμηρος ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς νεότητος ἔψαλε τὴν *Ιλιάδα*, παρέδωκεν ἐν τῇ γεροντικῇ αὐτοῦ ἡλικίᾳ εἰς τινὰ μεμνημένον αὐτοῦ μαθητὴν τὸ σχέδιον τῆς Ὀδύσειας, τὸ ὁποῖον διὰ μακροῦ χρόνου εἶχε τελειοποιήσῃ ἐν τῇ δικνοίᾳ αὐτοῦ ἀναθεῖς εἰς αὐτὸν τὴν ἐκτέλεσιν.» Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ **Müller** στηρίζεται ἐπὶ ὑποθέσεως πάντῃ ἀδυνάτου. Δύναται τις νὰ παραδώσῃ εἰς τινὰ τὴν ἐκτέλεσιν σχεδίου ἐπιστημονικῆς συγγραφῆς τὸ πολὺ, ἔργου ἀρχιτεκτονικοῦ καὶ τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἄλλος νὰ σχεδιάσῃ ποίημά τι καὶ ἄλλος νὰ τὸ ἐκτελέσῃ καὶ οὕτω καλῶς, τοῦτο οὐδέποτε ἐγένετο. Οὔτε μουσικὰ οὔτε ποιητικὰ σχέδια οὔτε ἐξετελέσθησαν οὔτε εἶνε δυνατόν νὰ ἐκτελεσθῶσι κατὰ παράδοσιν. Ἐν τῇ ζωγραφικῇ ἐγένετο πολλάκις τοῦτο· πολλάς εἰκόνας τοῦ **Ραφαήλ** ἐξετέλεσαν οἱ μαθηταὶ του. Τοὺς πλείστους ζωγραφικοὺς πίνακας τοῦ διασήμερου ζωγράφου τῆς Γερμανίας **Kaulbach**, οἷον τοὺς λαμπροὺς πίνακας τοῦ ἐν Βερολίνου νέου Μουσείου τῶν ἀρχαιοτήτων, ἐξετέλεσαν ἄλλοι παρὰ τὸν **Kaulbach**. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα διαφέρει ἐντελῶς ὡς πρὸς τὴν ζωγραφικὴν, διότι ἡ ἐκτέλεσις εἶνε προσχεδιασμένη ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου, ὅστις ἐγχειρεῖ εἰς τὸν ἐκτελεστὴν ὀλόκληρον τὸ σχέδιον τῆς εἰκόνας, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ δὲν λείπει ἡ ἐλαχίστη γραμμὴ· καὶ ἡ ἐργασία τοῦ ἐκτελεστοῦ εἶναι τότε καθαρῶς μηχανικὴ, ἀντιγραφὴ μόνον καὶ χρωμάτισις. Καὶ τοῦτο εἶνε δυνατόν ὅχι εἰς ἀπάσας τὰς ζωγραφικὰς σχολὰς, ἀλλ' εἰς ἐκείνας μόνον, ἐν αἷς ὅλη ἡ ἀξία συγκεντροῦται εἰς τὸ σχέδιον, ὃ δὲ χρωματισμὸς θεωρεῖται ὡς τι ἐπουσιῶδες. Τοῦ **Ραφαήλ** αἱ εἰκόνας θαυμάζονται ὅχι διὰ τὸν χρωματισμὸν κυρίως, ἀλλὰ διὰ τὴν πλαστικὴν καθρότητα καὶ ἐνάργειαν τῶν γραμμῶν καὶ μορφῶν καὶ διὰ τὴν ἀρχαιοπρεπῆ κλασικότητα τῆς ιδέας. Τῶν δὲ εἰκόνων τοῦ **Kaulbach** ἡ ἀξία ἀναφαίνεται ἐν τῇ μεγαλοφυΐᾳ τῆς συνθέσεως, ἐν τῇ ἰκανότητι τοῦ παριστῆν ἀπαρμιλλῶς διὰ τῆς ζωγραφικῆς ἐπικῆς καὶ δραματικῆς ιδέας ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ ποιικιλίᾳ, τῷ πλούτῳ καὶ τῇ ζωῇ. Ἀλλὰ τοῦτο κατορθοῦται ὅχι διὰ τοῦ χρωματισμοῦ, ὅν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ καὶ μέτριος ζωγράφος, ἀλλὰ διὰ τοῦ σχεδίου, ὅπερ εἰς τοιούτου εἶδους ζωγραφικὴν εἶνε τὸ πᾶν. Ἄλλος ὁ λόγος περὶ τῆς ὀλλανδικῆς σχολῆς π. χ. Τὰ σχέδια τοῦ **Rubens** οὐδεὶς ἄλλος παρ' αὐτὸν

ἐξετέλεσεν οὐδ' ἦτο δυνατόν νὰ ἐκτελέσῃ, διότι ἔλη σχεδὸν ἡ ἀξία τῶν εἰκόνων τοῦ **Rubens** ἀναφρίνεται ἐν τῷ χρωματισμῷ. Ἄλλ' ἐν τῇ ποιήσει, ὅπως καὶ ἐν τῇ μουσικῇ, τὸ σχέδιον δὲν εἶνε δυνατόν νὰ χωριθῇ ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως. Τὸ νὰ σχεδιάσῃ τις εἶνε τὸ αὐτὸ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ. Ἡ ὑπόθεσις ἄρα αὕτη τοῦ **Müller** εἶνε ὅλως ἀδύνατος.

Ἄλλὰ τότε πῶς νὰ ἐξηγήσῃ τις τὴν ἀντίθεσιν ταύτην τῆς *Ἰλιάδος* καὶ *Ὀδυσσεΐας*; ἐρωτῶσιν οἱ νέοι χωρίζοντες. Ἐν μὲν τῇ *Ἰλιάδι* ὑπάρχει ἐξαρσις δαιμονία, ζωὴ ποιητικὴ ὑπερεκχειλιζούσα, ἀλλ' ἀνευ μεγάλης συγκεντρώσεως τῆς ἐνότητος καὶ τῆς οἰκονομίας. Ἐν δὲ τῇ *Ὀδυσσεΐᾳ* ὑπάρχει μὲν ἡ καλλιτεχνικὴ αὕτη συγκέντρωσις τῆς ἐνότητος, καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ διάταξις καὶ οἰκονομίᾳ τῆς ὕλης, ἀλλ' ἡ ἐν τῇ *Ἰλιάδι* ζωὴ φαίνεται ἐκπεπτωκυία πρὸς πολλὰ, αἰσθάνεται τις ὅτι καὶ ἐν τῇ *Ὀδυσσεΐᾳ* ὑπάρχει πῦρ ποιητικόν, ἀλλὰ τοῦ πυρὸς τούτου βλέπει μᾶλλον τὸν καπνὸν παρά τὰς φλόγας. Τοῦτο φαίνεται παράδοξον εἰς τοὺς κριτικούς. Ὁμολογῶ ὅτι εἰς ἐμὲ θὰ ἐφάνετο παράδοξον τὸ ἐναντίον. Ἐπεθύμουν οἱ ξενιζόμενοι πρὸς τὴν ἀντίθεσιν ταύτην νὰ μοι ἔφερον τὸ παράδειγμα ἑνὸς καὶ μόνου ποιητοῦ, γράφοντος δύο καὶ πλείωτερα μεγάλα ποιήματα ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ, ἐν οἷς νὰ μὴ παρατηρῆται ἡ ἀντίθεσις αὕτη. Ποία ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν νεανικῶν ἔργων τοῦ **Shakspeare** καὶ τῶν ἔργων τῆς ὀρίμου τοῦ ἡλικίας! Ἀπειράκις καὶ ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ μεγαλειτέρα πρὸς τὴν τῆς *Ἰλιάδος* καὶ *Ὀδυσσεΐας*. Ἐὰν μὴ ἐσώζοντο τοῦ **Shakspeare** ἄλλα ἔργα πρὸς τὰ ὁμοιοκατάληκτα μελῦδρια (*sonnets*) καὶ ἐπύλλια, τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἐὰν ἐσώζετο, οὐδαμῶν ἤθελεν ἔχει ἀξίαν. Τὰ νεανικά του ἔργα εἶνε ἀξία μετριωτάτου ποιητοῦ. Ποία ἀπόστασις μεταξὺ τῶν τῆς νεότητος τοῦ πλήρων ποιητικῆς ζωῆς καὶ ἐμπνεύσεως, ἀλλ' ἀτέχνων ἔργων τοῦ **Schiller**, τῶν *Ἀηστών* του π. χ. καὶ τῶν τῆς ὀρίμου τοῦ ἡλικίας! Ποία ἀπόστασις μεταξὺ τοῦ **Götz von Berlichingen** καὶ τῆς *Ἰφιγενείας* τοῦ **Goethe**! μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτέρων μελοπαιγνῶν καὶ τῶν μετὰ ταῦτα ἀρμονιῶν τοῦ *Λακρτίνου*! Τὰ παραδείγματα ταῦτα ἠδυνάμην νὰ ἐκτείνω ἐπ' ἄπειρον. Καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων δὲ ἠδυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν παραδείγματα τοιαύτης ἀντιθέσεως, ἐὰν ἐγνωρίζομεν ἀκριβῶς τὴν χρονολογίαν τῶν διαφόρων ἔργων τῶν ἀρχαίων ποιητῶν. Τοῦτο εἶνε τετριμμένη πλέον ἀλήθεια διὰ τὸν γινώσκοντα τὴν ἱστορίαν τῆς ποιήσεως, ὅτι τὰ ποιητικὰ ἔργα παντὸς ποιητοῦ ἀνταποκρίνονται πάντοτε πρὸς τὰς διαφόρους αὐτοῦ ἡλικίας. Ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ τὰ ἔργα τοῦ ποιητοῦ εἶνε πλήρη μὲν ζωῆς, ἀλλ' ἀτέχνη καὶ ἐπιπόθηκα. Μόνον τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας τὰ ποιητικὰ ἔργα εἶνε τέλεια μὲν κατὰ τὴν μορφήν, τέ-

λεια δὲ καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν, πλήρη ζωῆς καὶ ἐξάρσεως, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ πλήρη βάθους καὶ ἐννοίας. Τῆς ἡλικίας κατακλινομένης πρὸς τὸ γῆρας, δυνατόν μὲν νὰ παραμείνωσιν αἱ κατὰ τὴν μορφήν καλλοκαί καὶ τεχνικῶς ἀρεταί, ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ νὰ μὴ κοχλάζῃ πλέον ὡς πρότερον. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ διαφορὰ αὕτη ἐφαρμόζεται εἰς τὰ ἔργα τῶν διαφόρων ἡλικιῶν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ διότι δαιμονίου ποιητοῦ τὰ νεανικά καὶ γερωντικά ἔργα εἶνε πάντοτε ἀπειράκις τελειότερα καὶ κρείτονα τῶν τῆς ἀκμαίας καὶ ὀρίμου ἡλικίας ποιητοῦ ἀφοῦς καὶ κακοῦ. Τὰς ἀληθείας ταύτας ἐφαρμόζοντες καὶ εἰς τὸν Ὀμηρον, τί βλέπομεν;

Ὅτι τὴν *Ἰλιάδα* καὶ τὴν *Ὀδύσειαν* ἐποίησε συγχρόνως ὁ Ὀμηρος, τοῦτο βέβαια δὲν εἶνε δυνατόν. Ἐποίησεν ἄρα αὐτὰς εἰς δύο διαφόρους ἡλικίας τοῦ βίου του, ὅστις οὕτως ἐμερίσθη δίχως. Πάντα ὅσα εἶπομεν μέχρι τούδε, καὶ αἱ ἀρεταὶ ἀμφοτέρων τῶν ποιημάτων καὶ αἱ σχετικαὶ ἐλλείψεις αὐτῶν πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι ἡ μὲν *Ἰλιάς* ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου κατὰ τὰ πρῶτον ἡμισυ τῆς ζωῆς του, ἡ δὲ *Ὀδύσεια* κατὰ τὸ δεύτερον. Ἀφοῦ ἐν τῇ νεανικῇ καὶ ἀνδρικῇ ἡλικίᾳ ἐποίησε τὴν *Ἰλιάδα*, γηράσκων ἤδη ὁ ποιητὴς ἤρχισε καὶ ἐτελείωσε τὴν *Ὀδύσειαν*, ἥτις δὲν εἶνε μὲν τόσον λαμπρὰ καὶ ἀπαστράπτουσα ὅσον ἡ *Ἰλιάς*, ἀλλ' ἔχει ἐσωτερικῶς μὲν πλείω βαιότητα αἰσθήματος, ἡρεμίαν πάθους καὶ γνώσιν τοῦ βίου καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τελειότεραν, κατὰ δὲ τὴν καλλιτεχνικὴν μορφήν ἐξελέγχει βλέμμα ὀξύτερον καὶ διακριτικώτερον, χεῖρα ἐμπειροτέραν καὶ τελείως ἤδη ἐξησκημένην. Ἄλλὰ τοιαῦτα προτερήματα ἀπῆται καὶ αὐτῇ ἡ ὑπόθεσις τοῦ ποιήματος. Νεὶ μὲν, οὔτε ἡ ἡλικία τοῦ ποιητοῦ, ἀλλ' οὔτε ἡ ὑπόθεσις τοῦ ποιήματος ἀπῆται πλέον σφοδρότητα πάθους, λάμψιν χρωμάτων ζωηρὰν καὶ ἀποθμβουσαν, οὐδ' ὕψος φράσεως καὶ ἐννοίας. Γέρων ἦτο ὁ ποιητὴς, ἀλλὰ καὶ γέροντος ἀρετὰς ἀπῆται τὸ ποίημα: ἐμπειρίαν τοῦ κόσμου καὶ πολυμαθειαν, πλοῦτον ἰδεῶν περὶ τῶν θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ γύμνασιν καὶ ἐμπειρίαν περὶ τὴν ποιητικὴν σχεδίαν καὶ οἰκονομίαν καὶ τὰς ἀρετὰς ταύτας εἶχαν ἀπάσας ὁ γέροντος ἤδη ποιητὴς τῆς *Ἰλιάδος*. Ἐν τῇ *Ἰλιάδι* ὑπῆρχεν ἡ ἐνότης καὶ τοῦ τόπου, ἐνῶ ἐν τῇ *Ὀδυσσεΐᾳ* οἱ ἦρωες κλινοστοῦντες διασκορπίζονται τῆδε κακεῖσε τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῇ *Ἰλιάδι* ὑπῆρχε μεγαλειτέρα συγκέντρωσις τοῦ χρόνου, διότι τὸ ὅλον ποίημα περιλαμβάνει τὰς ὀλίγας μόνον ἡμέρας, ὅσας διήρκεσεν ἡ μῆνις τοῦ Ἀχιλλέως, ἐν ᾧ ἐν τῇ *Ὀδυσσεΐᾳ* ἡ πλάνη τοῦ Ὀδυσσεὺς ἐκτείνεται ἐπ' ἄπειρον. Ἐν τῇ *Ἰλιάδι* ἡ ἐξωτερικὴ αὕτη ἐνότης καὶ συγκέντρωσις ἐξηγόραζε τὰς μικρὰς ἐλλείψεις τῆς ἐσωτερικῆς διασπάσεως καὶ

ἀταξίας, ἐνῶ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐα, ὅσῳ πλειότερον διεσκορπισμένῃ κατὰ χρόνον καὶ τόπον ἦσαν τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, τόσῳ πλειότερον ἔπρεπε νὰ συσφιγθῇ ὁ σύνδεσμος τῆς ἐσωτερικῆς τοῦ μύθου ἐνότητας καὶ συγκεντρώσεως. Ὅπως ὁ Ὀδυσσεύς εἶχεν ἀναρίθμητα κωλύματα ἐκ τε θεῶν καὶ ἐξ ἀνθρώπων, τὰ ὅποια ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ὑπερνικήσῃ διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν του, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ ποιητὴς εἶχεν ἀπειρα ἐμπόδια, τὰ ὅποια ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ὑπερπηδήσῃ διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σταθερὸν καὶ ἀμετάθετον του σκοπὸν. Ἐὰν ἦτο ἕτερός τις ἥρωας, ἢ οὐδέποτε ἤθελε φθάσῃ εἰς τὴν Ἰθάκην, ἢ ἤθελε καταστραφῆ ἐν μέσῳ τῶσων δυσκολιῶν. Ἐπρεπε νὰ ἦνε ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ πάντων ἡρώων πολυτροπιώτατος καὶ πολυμαχηνώτατος, ὁ « πολλῶν ἀνδρῶν ἰδῶν ἄστεα καὶ νόον γνοῦς, » διὰ νὰ ὑπερβάλλῃ τὰ ἐμπόδια καὶ κατορθώσῃ τὸν σκοπὸν του. Ὁμοίως καὶ οἷόςδηποτε ἄλλος ποιητὴς καὶ ἂν ἦτο, ἤθελεν ἀποτύχη ἐν τῷ μέσῳ τῶσων δυσκολιῶν ἢ δυσχερειῶν τῆς ὑποθέσεώς του, τῆς ἄνευ ἐνότητας χρόνου, τόπου καὶ πράξεως παλινοστήσεως τῶν πορθητῶν τοῦ Ἰλίου. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ὀμηρος, ἔπρεπε νὰ δανεισθῇ τὰς ἀρετὰς τοῦ ἥρωός του, ἔπρεπε νὰ ἔχη ὅλα τὰ ἐφόδια τῆς πολυπειρίας καὶ πολυμαθείας, ὅσα ἐκέρδησεν ἐκ τοῦ μακροῦ του βίου, διὰ νὰ δυναθῇ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν του. ἥρωας τῆς Ὀδυσσεΐας δὲν εἶνε πλέον ὁ νέος Ἀχιλλεύς, ἀλλ' ὁ γέρον καὶ πολύτροπος Ὀδυσσεύς. Ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ παλινοστῶντος τούτου γέροντος ἥρωος δὲν εἶνε πλέον ἡ ἀνδρεία καὶ αἱ μάχαι, ἀλλ' ἡ ἐπιστροφή εἰς τὴν οἰκίαν τῆς περιλημμένης συζύγου του, καὶ ἡ οἰκιακὴ ἡσυχία, εἰρήνη καὶ εὐδαιμονία. Ἡ φιλοδοξία του δὲν εἶνε πλέον ὁ πόλεμος, ἀλλ' ἐπιθυμεῖ καθήμενος πλησίον τῆς ἐστίας, ὡς ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Ἀλκινόου, νὰ διηγῆται τὰ παλαιὰ κατορθώματα αὐτοῦ τε καὶ τῶν συμπολεμιστῶν του. Τοιαῦται ἀπαρξάλλாகτως εἶνε καὶ τοῦ γέροντος ποιητοῦ αἱ ὀρέξεις καὶ διαθέσεις. Τὸ βλέμμα του δὲν εἶνε πλέον ἐστραμμένον πρὸς τὰ πεδία τῶν μαχῶν, καὶ τὰς σκηνὰς τῶν στρατοπέδων, ἀλλὰ πρὸς τὸν οἰκιακὸν βίον. Ὅπως ὁ ἥρωας του, ὅπως ὅλοι οἱ γέροντες, οὕτω καὶ ὁ γέρον ἡδὴ ποιητὴς, ἀγαπᾷ νὰ διηγῆται. Ἀλλὰ ποῖαι διηγῆσεις! Ὅ,τι λέγει περὶ τοῦ γέροντος Νέστορος, τοῦτο ἀρμόζει εἰς αὐτὸν μάλιστα,

• τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων βέων αὐδή. •

Τοιαύτη ἡ ὑπόθεσις ἦν εἶχεν ἐπιφυλάξῃ εἰς τὸ γῆρας του ὁ μέγας τῆς Ἰλιάδος ψάλτης, ὑπόθεσις ἀρμοδιωτάτη καὶ καταλληλοτάτη. Καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἐκλογῇ τῆς ὑποθέσεως φαίνεται ἡ μοναδικὴ διαρατικότης τοῦ βλέμματός του ὡς τυφλοῦ μὲν τοὺς σωματικούς ὀφθαλμούς παραδοθέντος εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' ὑ-

πὲρ πάντας τοὺς ποιητὰς πολυομαίτου νεορώς Ὀμήρου. Ἀλλ' ὅπως ἐν τῇ προβεβηκυῖα ἠλικίᾳ, οὕτω καὶ ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ ἐπεδείξατο τὴν αὐτὴν ἐξυδέρκειαν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ θέματός του ὁ ποιητὴς.

Καὶ τῶντι, τί ἄλλο μεγαλοπρεπέστερον καὶ ἐπαγωγότερον θέμα ἦτο δυνατόν νὰ πλήξῃ ἰσχυρότερον τὴν φαντασίαν τοῦ νεαροῦ καὶ ὀργῶντος Ὀμήρου παρὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν καὶ ἀνδρείαν τῶν Τρώων καὶ Ἀχαιῶν, τὴν νεανικὴν καὶ ποιητικὴν μορφήν τοῦ ἡρωϊκοῦ Ἀχιλλέως, τὴν αὐστηρὰν καὶ σοβαρὰν φυσιογνωμίαν τοῦ ἀνδρείου Ἔκτορος, καὶ τὰ τοσοῦτων ἄλλων « ἀνδρῶν κλέα ἤρώων », τὴν κλαγγὴν τῶν ὕπλων, τὰ « ἔγχεα καὶ μένεα ἀνδρῶν χαλκεοθωρήκων », τὸν « μισογαμένων πολὺν ἔρωρότα ὄρυμαγδὸν, ἰσχὴν τε σφόδρον τε », καὶ τὴν « οἰμωγὴν τε καὶ εὐχολὴν ἀνδρῶν ἐλλύντων τε καὶ ἐλλυμένων, » Τὸ πνεῦμα τοῦ ποιητοῦ ψάλλον τοὺς ἀρηιφίλους καὶ μενεχάρμους ἐκείνους τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου ἥρωας, ὑπέκυψεν οὕτως εἰπεῖν εἰς τὴν τύχην καὶ τὴν μαγείαν αὐτῶν, ἐξήρθη εἰς μέγα δυνάμειος ὕψος, ὅπως ἐκείνοι, ἀλλὰ συγχρόνως ἔνεκα τῆς ἀδικλείπτου πνευματικῆς αὐτοῦ καὶ κατὰ φαντασίαν πρὸς αὐτοὺς συμβιώσεως, προσέλαβέ τι καὶ ἐκ τῆς ἡρωϊκῆς ἀτασθαλίας καὶ ἀταξίας τῶν Ἀχαιῶν. Ὅπως οἱ ἥρωες Ἀχαιοὶ ἐν τῇ Τροίᾳ, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι τὸ δαιμόνιον τοῦ ποιητοῦ διάγει ὡς ἐν στρατοπέδῳ, ἄτακτον καὶ ἀτάσθαλον. Ἡ ἐν τοῖς πρὸ τῆς Τροίας ἐστρατοπεδευμένοις Ἀχαιοῖς ἔλλειψις ἐνότητος, ἀντικατωπτρίσθη κατὰ συμπάθειαν καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι ὡς ἔλλειψις ποιητικῆς ἐνότητος, καὶ ἡ κατὰ πνεῦμα συγχρότισις καὶ συμβίωσις πρὸς τὸν Ἀχιλλέα, τὸν μνήσαντα καὶ διασπᾶσαντα τῶν Ἀχαιῶν τὴν ἐνότητα καὶ συγκεντρώσιν, ἐπενήργησε καὶ εἰς τὴν ἐν τῇ Ἰλιάδι διάσπασιν τῆς ἐνότητος τοῦ μύθου καὶ τῆς συγκεντρώσεως τῆς οἰκονομίας. Ἀλλὰ τί ἔμελλεν εἰς τὸν ἐνθουσιῶντα ἐκ τῆς Ἀχιλλείου λάμπειος, καὶ μεμεθυμένον ἐκ τῶν πρὸς τὴν κλαγγὴν τῶν Ἀχαιῶν ὕπλων παλμῶν τῆς καρδίας του νεαρὸν ποιητὴν, ἐὰν τὸ τεχνικὸν μέρος τοῦ ποιήματός του, ἡ ἐνότης καὶ συγκεντρώσις δὲν ἐπετυγχάνετο; Ἡρκεῖ εἰς αὐτὸν ἐν καὶ μόνον, νὰ φθάσῃ διὰ τῆς Ἰλιάδος του τὸ ἔρκος καὶ τὸ κούχημα τῶν Ἀχαιῶν, τὸν ξανθὸν υἱὸν τῆς Θέτιδος τὸν Ἀχιλλέα. Καὶ τοῦτο τὸ κατώρθωσεν. Ἐφθασε τὸν Πηλεΐδην ὁ Μαιονίδης! Καθὼς μόνη ἡ θέα τῆς καταγάλκου καὶ λαμπρᾶς πανοπλίας τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ μόνης, ἄνευ τοῦ ἥρωος, ἅμα ἐπιφανείσης, ἔστρεπεν εἰς φυγὴν ἐντροματὰ πλήθη τῶν Τρώων, τοιοῦτοτρόπως καὶ μόνης τῆς Ἰλιάδος, ἄνευ τῆς ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ καλλιτεχνικῆς ἐνότητος καὶ οἰκονομίας, καὶ μόνης λέγου τῆς Ἰλιάδος, τῆς λαμπρᾶς καὶ καταγάλκου ταύτης

πυροπλίας τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἡ θεὰ ἔτραψε καὶ θὰ τρέπη διὰ παντός εἰς φυγὴν ἐντρομα τὰ πλήθη τῶν μιμητῶν τοῦ ποιητικοῦ ἔρκους καὶ καυχήματος τῆς Ἑλλάδος τοῦ Ὀμήρου!

Ἐκ πάντων τούτων συνάγεται ὅτι αὐτὴ ἡ διαφορὰ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεύς, ἦν ἐπάγουσιν ὡς ὑπὲρ ἑαυτῶν οἱ Οὐολφριανοί, πείθει ἡμᾶς ἔτι μᾶλλον περὶ τῆς ἀνυποστάτου σαθρότητος τῆς Οὐολφριανῆς παρδοξολογίας καὶ ὑπὲρ τοῦ ἐνικίου ποιητοῦ, τοῦ ποιήσαντος τὰ δύο διάφορα κατ' ἀνάγκην, ἀλλ' ἀδελφὰ ποιήματα τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεύς!

Εἰς ἐπισφράγισιν πάντων τούτων, εἰς ἐπισφράγισιν τῆς περὶ τῆς ἐνότητος τῶν ὀμηρικῶν ποιημάτων γνώμης ταύτης, ἀρκεῖ ν' ἀναφέρω τὰς λέξεις ἐνὸς ἀνδρός, οὔτινος ἢ ψῆφος καὶ μόνη κατ' ἐμὲ ἀντιζυγίζει πρὸς ἅπασι ἅπασας τῶν φιλολόγων καὶ κριτικῶν, διότι εἶνε ὁ μεγαλοφύετος ὄχι τῶν κριτικῶν, ἀλλ' αὐτῶν τῶν μιμητῶν τοῦ Ὀμήρου, ὁ μόνος ὅστις ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἐπεδειξάτο σπινθῆρας τινὰς ἐπικῆς μεγαλοφυΐας προσεγγιζούσης πρὸς τὴν ὀμηρικὴν. Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶνε ὁ Ἐκτωρ τῶν μιμητῶν τοῦ Ὀμήρου, ὅστις, καθὼς εἶδαμεν προχθὲς, ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τοῦ Οὐολφρίου, ἐποίησε τὸν *Ermannon* καὶ *Δωροθέαν*, ὁ *Gothe*. Δεκατέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀποτυχίαν του ἔγραφε πρὸς τὸν *Schiller* ὁ ποιητὴς οὗτος ταῦτα: «Ὅσον περισσώτερον σκέπτομαι, τόσο περισσώτερον πείθομαι καθ' ἡμέραν περὶ τῆς ἐνότητος τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν ὀμηρικῶν ποιημάτων.»

Ἀλλὰ τότε, ἐὰν ἔχη δίκαιον ὁ *Gothe*, λέγουσιν οἱ κριτικοί, πῶς εἶνε δυνατόν νὰ κατορθώσῃ εἰς καὶ μόνος ἄνθρωπος τὰ δύο ταῦτα ἀριστουργήματα; Τότε, ἀποκρίνομαι πρὸς τοὺς κριτικούς, ἀντὶ νὰ καταδικάσωσι τὸν Ὀμηρον εἰς ἀνυπαρξίαν, κλίναντες τὸ γόνυ ἅς κατατάξωσιν αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἀθανάτων, ὅπως ἔπραξαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας:

• Εἰ θεὸς ἐστὶν Ὀμηρος, ἐν ἀθανάτοισι σεβέσθω
εἰ δ' οὐ μὴ θεὸς ἐστί, νομιζέσθω θεὸς εἶναι. •

Οἱ στίχοι οὗτοι περιέχουσι τὴν μόνην ὀρθὴν καὶ ἀληθινὴν λύσιν τοῦ Ὀμηρικοῦ ζητήματος.

ΒΑΝΙΓΚΑ

(1800—1801)

ΔΙΗΓΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ

ὑ π ὁ

ALEXANDRE DUMAS.

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ.)

Περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορος *Ναίλου* τοῦ Α', μεσοῦντος δηλαδὴ τοῦ πρώτου ἔ-

τους τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, ἐν ᾧ ἡ τετάρτη μετὰ μεσημβρίαν ὥρα ἐτήμαιεν εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον καὶ τὸν Ἅγιον Παῦλον, πολυάριθμος ὄμας ἀνθρώπων πάσης τάξεως ἴσταντο πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ στρατηγοῦ καὶ κόμητος *Τσερμαῦλοφ*, πρώην στρατιωτικοῦ διοικητοῦ πόλεως ἰκανῶς σημαντικῆς τῆς ἐπαρχίας *Πουλτάβας*. Τὴν περιέργειαν τῶν ἀνθρώπων τούτων εἶχον ὑποκινήσει αἱ ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς γινόμεναι παρασκευαὶ τῆς ποινῆς τοῦ *κινούτ*, ἦν ἐμελλε νὰ ὑποστῇ δοῦλος τοῦ στρατηγοῦ ἐκπληρωὴν πρὸ αὐτῷ χρέη κουρέως. Ἄν καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῆς τοιαύτης ποινῆς ἦναι πράγμα σύνθηδες ἐν *Πετροπόλει*, οὐχ ἦττον ἐλκύνει, ὅσάκις γίνεται δημοσίᾳ, πάντας σχεδὸν τοὺς διερχομένους διὰ τῆς ὁδοῦ ἢ πρὸ τῆς οἰκίας ἐνθα μέλλει νὰ ἐκτελεσθῇ αὐτὸ τοῦτο εἶχε συμβῆ καὶ τότε καὶ τοιαύτη ἦτο ἡ αἰτία τῆς πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ στρατηγοῦ *Τσερμαῦλοφ* μνησθείσης συναθροίσεως.

Ἄλλως τε οἱ θεαταί, ὅσον ἀνυπόμονοι καὶ ἂν ἦσαν, δὲν ἠδύναντο νὰ εἰπωσιν ὅτι ὑπῆρξε βραδύτης, διότι, περὶ τὴν τετάρτην καὶ ἡμίσειαν, νέος εἴκοσι τεσσαρῶν ἔως εἴκοσι ἕξ ἐτῶν, ἐνδεδυμένος τὴν κομφὴν στολὴν ὑπασπιστοῦ καὶ φέρων ἐπὶ τοῦ στήθους πολλὰ παράσημα, ἐφάνη εἰς τὴν κορυφὴν τῆς εἰς τὸ βᾶθος τῆς αὐλῆς ἀναβάθρας, πρὸ τοῦ μέρους τῆς οἰκίας τοῦ ἀντικρούζοντος τὴν ἐξωτερικὴν πύλην καὶ ὅπου ὑπῆρχεν ἡ εἴσοδος τῶν δωμάτων τοῦ στρατηγοῦ. Στάς πρὸς στιγμὴν, ἔστραψε τὰ βλεπίματα πρὸς παράθυρον, οὐ τινος τὰ ἐπιμελῶς κεκλεισμένα παραπετάσματα οὐδεμίαν ἠδύναντο νὰ παράσχωσιν ἐλπίδα εἰς τὴν περιέργειάν του, ὅποια καὶ ἂν ἦτο αὐτῇ ἔπειτα δὲ, ἐννοήσας ὅτι ἦτο περιττὸν νὰ μκταιοπονη βλέπων πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἔνευσε διὰ τῆς χειρὸς πρὸς ἄνδρα γενειῶντα, ἐστάμενον πλησίον θύρας τοῦ μέρους τῆς οἰκίας τοῦ κατοικοῦμένου ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν. Ἡ θύρα αὕτη ἠνεώχθη ἀμέσως, ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν δούλων, οὓς ἠνάγκαζον νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὸ θέαμα ἐκεῖνο πρὸς παραδειγματισμὸν, ἐφάνη προχωρῶν ὁ ἐνοχος, ὁ μέλλων νὰ τιμωρηθῇ διὰ τὸ πρῶτον ἀμάρτημα, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ μέλλοντος νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ποινὴν. Καὶ ὁ μὲν ἐνοχος ἦτο, ὡς εἶπομεν, ὁ κουρέως τοῦ στρατηγοῦ ὁ δ' ἐκτελεστής ἦτο ὁ ἀμαξήλατος αὐτοῦ, ἦν ἡ περὶ τὴν χρῆσιν τῆς μάστιγος ἐπιδειξιότης ἀνεβίβαζεν ἢ ὑπεβίβαζεν, ὅπως προτιμάτε, εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐκτελεστοῦ ὅσάκις ἐπρόκειτο περὶ τοιαύτης ποινῆς. Ἄλλως τε τὸ ἀξίωμα τοῦτο δὲν ἐστέρει αὐτὸν τῆς ὑπολήψεως καὶ τῆς φιλίας τῶν συντρόφων αὐτοῦ, πεποιθάτων ὅτι ἡ καρδίκα τοῦ Ἰβάν οὐδένα ἔνειγετο εἰς τὴν βίασιν αὐτῶν, εἰς ἣν μόνος ὁ βραχίον αὐτοῦ συνετέλει ἔπειδὴ δ' ὁ βραχίον οὗτος, ὡς καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἀνῆκεν εἰς τὸν στρατηγόν, δυνάμενον νὰ δια-